

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ФІНАНСОВОМУ ШАХРАЙСТВУ ТА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КОШТІВ, ЗАРОБЛЕНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

© 2017 ЧУНИЦЬКА І. І.

УДК 336.71:336.76

Чуницька І. І.

Заходи запобігання фінансовому шахрайству та легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом

Розглянуто проблеми запобігання фінансовому шахрайству та легалізації коштів через механізми фінансового ринку. Обґрунтовано актуальність цієї проблеми в цілому та особливості її дослідження в економіках, що розвиваються. Досліджено досвід організацій, які створені для попередження легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом. З'ясовано, що нові організації виникають у відповідь на глобальні виклики. Обґрунтовано, що в Україні боротьба з легалізацією коштів, зароблених злочинним шляхом, набула особливої гостроти внаслідок дефіциту інвестиційних ресурсів, орієнтації на європейські цінності, а також внаслідок збройного конфлікту на сході країни. Систематизовано фактори ризику фінансового шахрайства та нелегального переміщення фінансових потоків за групами умов: тиск, сприятлива ситуація, схильність (виправдання). Визначено, які рівні ризику генерування нелегальних фінансових потоків властиві різним секторам економіки залежно від інституціональних факторів. Аргументовано, що зростання ризиків нелегальних фінансових потоків відбувається за низької зрілості інституціонального середовища та високого рівня асиметричності інформації. Систематизовано види й інструменти шахрайства на фінансовому ринку, які збільшують ризики переміщення нелегальних фінансових потоків. З'ясовано, що основні випадки шахрайства на фінансовому ринку пов'язані з маніпулюванням інформацією та недоліками регулювання. Систематизовано світовий досвід законодавчих ініціатив щодо протидії шахрайству та легалізації коштів на фінансових ринках. Обґрунтовано, що в Україні з метою попередження фінансового шахрайства та запобігання легалізації коштів, зароблених незаконним шляхом, необхідно сприяти тому, щоб інформація про переміщення фінансових потоків на фінансовому ринку була максимально прозорою. Крім того, регулятори фінансового ринку мають не тільки співпрацювати між собою, але і попереджати випадки уникнення покарання за шахрайські дії на фінансовому ринку або участь у схемах легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом.

Ключові слова: фінансовий ринок, фінансове шахрайство, фінансові потоки, легалізація коштів.

Рис.: 1. **Табл.:** 5. **Бібл.:** 32.

Чуницька Ірина Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (вул. Університетська, 31, Ірпінь, Київська область, 08201, Україна)

E-mail: ichunitskaya@mail.ru

УДК 336.71:336.76

UDC 336.71:336.76

Чуницкая И. И. Меры предупреждения финансового мошенничества и легализации средств, полученных незаконным путем

Chunitska I. I. Measures to Prevent Financial Fraud and Legalization of Illicit Funds

Рассмотрены проблемы предупреждения финансового мошенничества и легализации средств посредством механизмов финансового рынка. Обоснованы актуальность этой проблемы в целом и особенности ее исследования в развивающихся экономиках. Исследован опыт организаций, созданных для предупреждения легализации средств, полученных незаконным путем. Определено, что новые организации создаются в ответ на глобальные вызовы. Обосновано, что в Украине борьба с легализацией средств, полученных незаконным путем, актуализировалась в связи с дефицитом финансовых ресурсов в стране, декларированием курса на европейские ценности, а также вследствие военного конфликта на востоке страны. Систематизированы факторы риска финансового мошенничества и нелегального перемещения финансовых потоков по группам условий: давление, благоприятная ситуация, склонность (оправдание). Определено, какие уровни риска генерирования нелегальных финансовых потоков присущи разным секторам экономики в зависимости от институциональных факторов. Аргументировано, что увеличение рисков нелегальных финансовых потоков происходит в условиях низкого уровня зрелости институциональной среды и высокого уровня асимметрии информации. Систематизированы виды и инструменты мошенничества на финансовом рынке, увеличивающие риски нелегальных финансовых потоков. Определено, что основные виды мошенничества на финансовом рынке связаны с манипулированием информацией и недостатками регулирования. Систематизирован мировой опыт законодательных инициатив относительно противодействия легализации средств на финансовых рынках. Обосновано, что в Украине с целью предупреждения финансового мошенничества и предупреждения легализации средств, полученных незаконным путем, необходимо способ-

The problems of preventing financial fraud and legalization of funds using mechanisms of the financial market are considered. The relevance of this problem in general and peculiar features of its research in developing economies are substantiated. The experience of organizations created to prevent the legalization of illicit funds is studied. It is determined that new organizations are created in response to the global challenges. It is justified that in Ukraine the fight against the legalization of illicit funds has actualized due to a lack of financial resources in the country, declaration of course towards European values and also as a result of the military conflict in the east of the country. The risk factors for financial fraud and illegal movement of financial flows are systematized according to the groups of conditions: pressure, favorable situation, propensity (justification). It is determined which levels of risk of generating illegal financial flows are inherent in different sectors of the economy depending on institutional factors. It is argued that the increase in the risks of illegal financial flows occurs under conditions of a low level of maturity of the institutional environment and a high level of information asymmetry. Types and tools of fraud in the financial market that increase the risks of illegal financial flows are systematized. It is determined that main types of fraud in the financial market are related to information manipulations and regulatory deficiencies. The world experience of legislative initiatives on counteracting the legalization of funds in financial markets is systematized. It is justified that, in order to prevent financial fraud and prevent legalization of illicit funds in Ukraine, it is necessary to ensure maximum transparency of information on the movement of financial flows in financial markets. In addition, regulators of the financial market should not only cooperate with each other but also prevent cases of evasion from punishment for fraud in financial markets or participation in schemes for the legalization of illicit funds.

створять максимальної прозорості інформації о перемещении финансовых потоков на финансовых рынках. Кроме того, регуляторы финансового рынка должны не только сотрудничать между собой, но и предупреждать случаи уклонения от наказания за мошенничество на финансовых рынках или участие в схемах легализации средств, полученных незаконным путем.

Ключевые слова: финансовый рынок, финансовое мошенничество, финансовые потоки, легализация средств.

Рис.: 1. Табл.: 5. Библ.: 32.

Чуницкая Ирина Ивановна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансовых рынков, Университет государственной фискальной службы Украины (ул. Университетская, 31, Ирпень, Киевская область, 08201, Украина)

E-mail: ichunitskaya@mail.ru

Keywords: financial market, financial fraud, financial flows, legalization of illicit funds.

Fig.: 1. Tbl.: 5. Bibl.: 32.

Chunitska Iryna I. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Financial Markets, The University of the State Fiscal Service of Ukraine (31 Universytetska Str., Irpin, Kyiv region, 08201, Ukraine)

E-mail: ichunitskaya@mail.ru

Вступ. Протягом останнього століття проблема легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом, суттєво загострилась. Більша частина таких коштів легалізується через фінансовий ринок, саме тому реалізація інфраструктурного потенціалу фінансового ринку має відбуватися з урахуванням необхідності мінімізації ризиків легалізації коштів. Глобалізаційні процеси, збільшення асиметрії інформації, зростання кіберзлочинності ускладнюють структуру злочинів на фінансових ринках. Особливо швидко зростає фінансова злочинність у відкритих, слабких економіках, де верховенство права та гарантія прав власності є скоріше номінальними, ніж реальними. Легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму є джерелом суттєвих загроз фінансовій безпеці країни. Це явище генерує як зовнішні загрози (міжнародні санкції, наприклад), так і внутрішні, у тому числі зростання фінансової злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи публікації вітчизняних дослідників, слід зазначити їх фокус на інституціональній складовій проблеми легалізації коштів і шахрайства на фінансовому ринку. Так, Ю. Коваленко [6] порушує проблему інституціональної довіри до фінансового ринку; Т. Паєнтко [13; 14] говорить про необхідність посилення уваги до процесів інституціоналізації регулювання фінансових потоків, у тому числі через фінансовий ринок. О. Користін [8] та А. Мамишев [9] досліджують застосування різних підходів у боротьбі з легалізацією коштів, зароблених злочинним шляхом. Публікації західних економістів більшою мірою орієнтовані на дослідження ролі міжнародних фінансових організацій у боротьбі з легалізацією коштів, зароблених злочинним шляхом, наприклад, у працях М. Арнон та П. Падоан [25], Б. Унгер та Т. Ровлінгс [31]. Протягом останніх років багато публікацій присвячується ризикам фінансового шахрайства та легалізації коштів в окремих секторах фінансового ринку, про що, зокрема, йдеться у працях С. Барнета [26], Г. Прокса [28] та ін. Така увага вчених свідчить про актуальність досліджуваної проблеми, яка в Україні має досліджуватися з урахуванням особливостей її інституціонального середовища.

Мета статті – визначити основні напрями запобігання фінансовому шахрайству та легалізації коштів на фінансових ринках.

Виклад основного матеріалу. Проблема легалізації коштів полягає не тільки у тому, що національна економіка втрачає потенційні інвестиції через тінізацію руху фінансових потоків, але й у тому, що участь у легалізації коштів негативно позначається на іміджі країни та виключає її з потенційного списку інтересів іноземних інвесторів. Тобто явище легалізації коштів, зароблених незаконним шляхом, має ще і значне етичне навантаження. Воно часто ставить питання щодо того, як конкретна країна відноситься до самої можливості легалізації коштів, чи розробляє вона превентивні заходи, чи діє лише постфактум. Організація ефективної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму у глобальному масштабі здатна суттєво знизити втрати інвестиційного потенціалу, зменшити ризики фінансової злочинності, а також позбавити потужного фінансового ресурсу терористичні організації. Саме тому зростає актуальність створення міжнародних регуляторів, здатних протидіяти процесам легалізації коштів, зароблених незаконним шляхом. Крім того, теперішні програми таких впливових світових організацій, як ООН, МВФ, Світовий банк, Інтерпол, які від моменту свого заснування не були націлені на боротьбу з відмиванням коштів, все частіше відображають важливість подолання цієї проблеми. Також створено ряд спеціалізованих міжнародних організацій, діяльність яких спрямована переважно на боротьбу з нелегальним обігом фінансових потоків. Так, на сучасному етапі розвитку світової економіки створено ряд організацій, які займаються моніторингом нелегальних фінансових потоків та оцінюють ризики легалізації коштів у тій чи іншій країні. Потрапляння до чорних списків таких організацій негативно позначається на рейтингах країни, а отже, і на довірі контрагентів-нерезидентів, які не хочуть завдати шкоди своїй репутації. Найбільш впливовими у цій сфері є такі організації (табл. 1).

Слід зазначити, що перелік організацій, задіяних у боротьбі з легалізацією коштів, зароблених злочинним шляхом, не є постійним. Нові організації виникають у відповідь на глобальні виклики. Так, Європейська рада із системних ризиків була створена як реакція на глобальну фінансову кризу 2008 р., однак її функції поступово розширюються у напрямі боротьби із нелегальними фінансовими потоками.

Таблиця 1

Організації, які створені для попередження легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом

Організація	Цілі
FATF	Створена для оцінки поточних результатів співпраці із запобігання використанню банківської системи та фінансових установ для відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, та розгляду можливості прийняття додаткових превентивних заходів у цій сфері
Егмонтська група	Виконує функції фінансової розвідки, основна мета – забезпечення швидкого обміну інформацією між підрозділами фінансової розвідки
MONEYVAL	Спеціальний комітет експертів Ради Європи із взаємної оцінки заходів щодо протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму створений для здійснення незалежного та загального аналізу боротьби з легалізацією кримінальних коштів
Базельський комітет	Основними принципами комітету є ефективний банківський нагляд, який охоплює широке коло питань, включаючи протидію відмиванню доходів, передбачає перевірку органами банківського нагляду наявності в банку адекватних регламентів, положень та інструкцій, які сприяють дотриманню високих етичних і професійних норм у фінансовому секторі та запобігання навмисному або ненавмисному використанню банку кримінальними елементами
Вольфсберзька група	Метою групи є розробка та дотримання 14 принципів боротьби із незаконними банківськими операціями в приватному банківському секторі щодо відмивання доходів у банках-кореспондентах, які регламентують встановлення і підтримку банківських кореспондентських відносин у світовому масштабі. Згідно з вказаними принципами міжнародним банкам забороняється вести справи з «банками-прикриттями» (які не мають фізичної присутності на території своєї реєстрації)
Європейська рада із системних ризиків	Створена при ЄЦБ з метою моніторингу стану фінансової системи ЄС і раннього виявлення проблем
Європейська система фінансового нагляду	Узагальнення правил нагляду, розроблення технічних стандартів, інструкцій і роз'яснень, які можуть бути використані національними регуляторами й урядами в процесі прийняття регуляторних рішень

Джерело: сформовано автором на основі [22; 24; 27; 32]

В Україні боротьба з легалізацією коштів, зароблених злочинним шляхом, набуває особливої актуальності. По-перше, Україна гостро відчуває дефіцит інвестиційних ресурсів, а легалізація фінансових потоків сприятиме нарощуванню інвестиційного потенціалу економіки. За оцінками Міністерства економічного розвитку і торгівлі, рівень тіньової економіки України в 2015 р. перевищив 40 % ВВП [10], а за оцінками інституту Шнайдера – 60 % [30]. Основою тіньової економіки є нелегальні фінансові потоки, легалізація яких у рамках правового поля дала би можливість задовольнити інвестиційні потреби української економіки.

По-друге, Україна проголосила вектор на євроінтеграцію, тому вона має активно підтримувати загальноєвропейську політику боротьби з відмиванням коштів. Підтримка такої політики забезпечить поліпшення інвестиційного іміджу України та її позицій у світових рейтингах економічної свободи, верховенства права, захисту прав власності, боротьби з корупцією. Це сприятиме зростанню довіри з боку іноземних інвесторів, яких можна буде залучити до фінансування довгострокових проектів. На жаль, протягом всього періоду незалежності України більша частина іноземних інвестицій інвестиціями була лише формально, по суті відбувалося повернення в Україну капіталу, який був виведений раніше.

По-третє, в Україні ризики легалізації коштів і фінансування тероризму суттєво зросли у зв'язку з військовим конфліктом на сході країни. Відсутність контролю за фінансовими потоками у зоні АТО та прилеглих сірих зонах, активізація кримінального світу у зв'язку зі сприятливими умовами, скоєння економічних злочинів – все це вимагає

посиленої уваги до проблеми легалізації коштів і боротьби з фінансуванням тероризму вже зараз.

Пріоритети у боротьбі з легалізацією коштів для окремих країн можуть відрізнятися, однак у глобальному масштабі вони є спільними і передбачають посилення контролю за валютними операціями – удосконалення механізмів взаємодії банків, правоохоронних органів і спеціалізованих міжнародних організацій; розвиток системи спеціалізації і координації діяльності органів влади з вироблення і реалізації стратегії боротьби з транснаціональною організованою злочинністю; розробку нових механізмів моніторингу й ідентифікації осіб, помічених у зв'язках з організованими злочинними співтовариствами; розвиток нормативно-правової бази як основи для взаємодії правоохоронних органів із зарубіжними та спеціалізованими міжнародними організаціями [23].

Як зазначає А. Машишев, у теорії боротьби із шахрайством, зважаючи на ознаки його виникнення, зазвичай виділяють три умови, за яких можуть виникати його прояви (рис. 1) [9, с. 80–88].

Як видно з рис. 1, кожна із зазначених груп умов може функціонувати самостійно, а їх взаємодія у будь-якій комбінації матиме синергійний ефект у частині формування сприятливого середовища для зростання ризику шахрайства. Слід зазначити, що третя складова – схильність / виправдання шахрайства – є найбільш складною з точки зору попередження, оскільки вона вимагає не тільки верховенства права та безумовного застосування закону до всіх членів суспільства, але й несе суттєве етичне навантаження. Тому навіть після встановлення верховенства

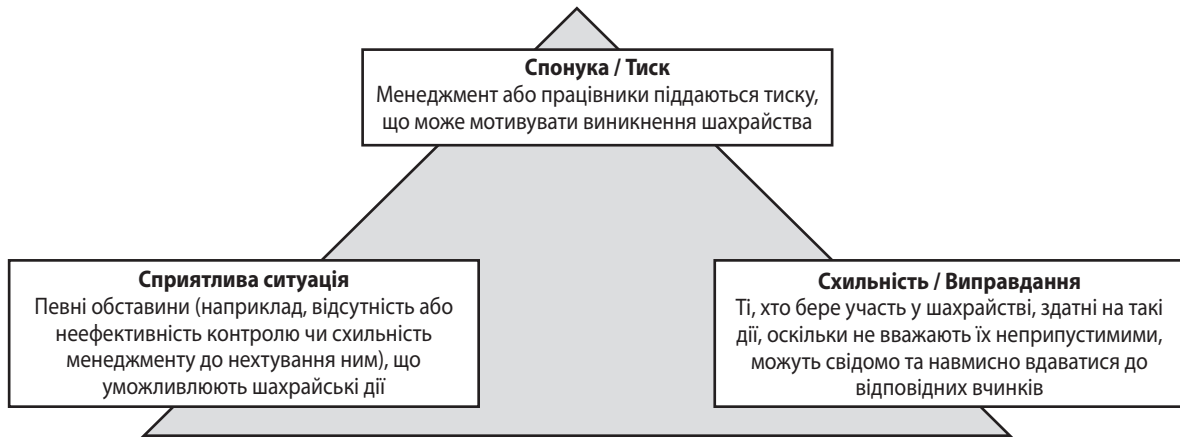

Рис. 1. Трикутник шахрайства (три умови його виникнення)

Джерело: [9, с. 81]

права схильність до шахрайства буде залишатися досить сильною. Етичні принципи не можна запровадити законодавчим актом протягом одного дня, на їх формування та утвердження потрібні роки, а то й десятиліття. Швидкість імплементації етичних принципів залежить від ступеня інституціональної зрілості суспільства [13; 14]. Чим швидше ефективні формальні інститути витіснятимуть неефектив-

ні неформальні, тим швидше відбуватиметься формування етичного поля, яке нейтралізуватиме негативну дію чинника схильності / виправдання до шахрайства.

Фактори ризику шахрайства по-різному впливають на ризику незаконного переміщення фінансових потоків (табл. 2).

Таблиця 2

Фактори ризику фінансового шахрайства та нелегального переміщення фінансових потоків

Умова		Ризики маніпулювання інформацією, наведеною у звітності	Ризики незаконного переміщення фінансових потоків
Спонука / Тиск	З боку ринку	Нерегульована конкуренція або надмірна монополізація	Відсутність бар'єрів на вхід і вихід капіталу
		Загострення зовнішніх шоків	
	З боку власників фінансових інституцій	Надмірні очікування з боку власників	Тиск персональних фінансових зобов'язань
		Небажання втратити клієнтів через декларування збитків	Несприятливі відносини вищого менеджменту та працівників
	Етична сторона	Відсутність етичних стандартів поведінки	Домінування неефективних неформальних інститутів
Сприятлива ситуація	Технічна сторона	Велика кількість трансакцій	Некоректне застосування інформаційних технологій
	Правова сторона	Багато операцій з нерезидентами	Відсутність вимог до належного розкриття інформації
		Велика кількість рахунків в офшорних юрисдикціях або у податкових гаванях	Обмеження публічного використання інформації
Етична сторона	Недоліки системи внутрішнього контролю та зовнішнього аудиту	Можливість вирішення проблем юридичного характеру нелегальним шляхом	
Схильність / Виправдання	Правова сторона	Грубі порушення закону	Ігнорування стандартів управління ризиками
	Інформаційна сторона	Недоліки представлення інформації у звітності	Відсутність суттєвої відповідальності за нерозкриття інформації
	Етична сторона	Тиск менеджменту на аналітиків та аудиторів	Низький ризик настання відповідальності через формальність і селективність застосування санкцій

Джерело: сформовано автором на основі [3; 8; 16]

Зазначені ризики потребують постійного моніторингу та розробки заходів щодо їх мінімізації. Саме тому інфраструктурний потенціал фінансового ринку має інтенсивно розвиватися у напрямі запобігання легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом, та попередження шахрайства на фінансовому ринку.

Якщо у докризовий період (до 2008 р.) регулятори фінансових ринків провідних країн світу були зосереджені на удосконаленні рутинних процедур управління фінансовими ринками, то з 2010 р. вектор їх діяльності змінився у бік попередження системних ризиків і ризиків шахрайства на фінансових ринках. На сучасному етапі розвитку глобальної економіки (не тільки економіки України) важливо віднайти баланс у застосуванні регуляторних інструментів, щоб не допустити надмірної зарегульованості фінансового ринку і у той же час забезпечити попередження ризиків легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом, та шахрайства на фінансовому ринку. Серед праць вітчизняних і зарубіжних учених домінує думка, що основними напрямками регулювання фінансового ринку у контексті попередження легалізації коштів, зароблених незаконним шляхом, є [19; 25; 31]: виведення з ринку недобросовісних гравців, розкриття повної інформації про власників фінансових посередників, забезпечення прозорості інформації про діяльність учасників фінансового ринку, захист прав власності інвесторів і забезпечення гарантій фінансової надійності

на випадок економічної кризи. Як видно з переліку, найбільшу увагу дослідники приділяють проблемі розкриття інформації та гарантії прав інвесторів. Важко сказати, який з двох аспектів є ключовим, оскільки вони тісно пов'язані. Так, гарантія прав власності є важливою на початковому етапі прийняття рішення щодо виходу на фінансовий ринок. Ступінь гарантованості впливає не тільки на сам факт виходу на фінансовий ринок, але і на прийняття рішення щодо сфери та строку інвестування. Якщо фінансовий ринок турбулентний, інформація на ньому непрозора, то ризики будуть високими. Високі ризики часто пов'язані з високими ставками дохідності, тому навіть за таких умов інвестори будуть виходити на фінансовий ринок, однак сфера їх інтересів буде переважно спекулятивна, а ймовірність того, що вдасться залучити довгострокові фінансові ресурси, є низькою. Тому фактор асиметрії інформації не можна вважати другорядним. Низька якість розкриття інформації про фінансовий ринок, її неповнота і несвоєчасність створює передумови до збільшення обсягу тінєвих фінансових потоків, у тому числі тих, які обслуговують «чорну економіку» [13]. У такий спосіб інвестори намагаються захистити свої інтереси та примножити статки без додаткових ризиків.

Залежно від сектора економіки й інституціональних умов виникають різні рівні ризиків щодо формування нелегальних фінансових потоків (табл. 3).

Таблиця 3

Рівні ризику виникнення нелегальних фінансових потоків за секторами економіки

Сектор	Рівень ризику			
	Корупція	Нелегальне використання ресурсів	Ухилення від сплати податків	Легалізація коштів, зароблених злочинним шляхом
Сектор нефінансових корпорацій	Середній, зростає у міру збільшення інституціональних деформацій та при залученні державних коштів	Високий, у зв'язку із широким доступом до природних ресурсів, зростає у міру збільшення інституціональних деформацій	Зростає у міру збільшення інституціональних деформацій	Зростає за умови непрозорості інформації, опортуністичної поведінки держави, низької гарантії прав власності, вибірковості застосування санкцій
Сектор фінансових корпорацій	Середній, через обмежені можливості ринку	Низький	Зростає у міру збільшення інституціональних деформацій	Зростає у міру збільшення асиметрії інформації та зростання попиту на фінансові транзакції з боку інших секторів економіки
Домашні господарства	Середній	Високий, особливо при нелегальному працевлаштуванні	Зростає у міру збільшення інституціональних деформацій	Зростає у міру збільшення асиметрії інформації, зрощення влади та бізнесу, вибірковості контролю за походженням коштів
Закордонні ринки	Середній	Середній, залежить від інституціонального середовища	Середній у зв'язку з необхідністю дотримуватися міжнародних правил	Середній, зменшується у зв'язку з активізацією міжнародних фінансових організацій у сфері запобігання легалізації коштів
Держава	Високий, у зв'язку з монополією на надання окремих дозволів і перерозподілом фінансових ресурсів	Високий, зростає у міру зрощення влади та бізнесу	-	Залежить від позиції держави у частині визначення пріоритетів суспільного розвитку

Джерело: сформовано автором

Як видно з інформації, наведеної в табл. 3, зростання ризиків нелегальних фінансових потоків відбувається за низької зрілості інституціонального середовища та високого рівня асиметричності інформації. Крім того, специфічним ризиком зростання обсягів нелегальних фінансових потоків є зрощення політичної влади з великим бізнесом [15, с. 11–22]. Внаслідок такого зрощення виникає специфічна інституціональна деформація, коли влада залежить від великого бізнесу та приймає економічні рішення на його користь без огляду на макроекономічні наслідки, а великий бізнес стає своєрідним монополістом на преференції з боку держави, у тому числі і такі, які фактично гарантують недоторканність у разі вчинення незаконних дій. Як результат, циркуляція більшої частини нелегальних фінансових потоків в Україні підживлюється діями влади.

Формування та розвиток неформальної економіки та зростання обсягів нелегальних фінансових потоків підживлюється успішним функціонуванням офшорних зон. Наявність стабільного попиту на ведення бізнесу в офшорних зонах також обумовлена інституціональними чинниками. І це не тільки інституціональні деформації української економіки, але і нижчі трансакційні витрати. Низькі трансакційні витрати пов'язані не тільки з нижчим рівнем важкості оподаткування, але і зі звільненням від оподаткування пасивних доходів, можливістю вести звітність в іноземній

валюті, відсутність звітності в окремих країнах (наприклад, Беліз, Панама, Британські Віргінські острови), безкоштовна реєстрація, низькі витрати на функціонування тощо. Експансія неформальних інституціональних відносин в Україні, яка зумовлена слабкістю державної влади, її низьким авторитетом, неефективністю механізмів реалізації законів, є джерелом не тільки виникнення неофіційного сектора економіки, але і створення умов для його розвитку [13, с. 157–158]. На тлі значних обсягів нелегальних фінансових потоків не можна залишити поза увагою і такі види шахрайства, що пов'язані з викраденням коштів із рахунків клієнтів, дрібними маніпуляціями на ринку цінних паперів та у секторі небанківських фінансових установ. Мотиви таких маніпуляцій пов'язані не тільки з вигодою, але і з низькою ймовірністю покарання. Незважаючи на порівняно невеликі обсяги (якщо брати одиничні випадки), у сукупності такі шахрайські дії завдають суттєвих фінансових і репутаційних збитків економіці України.

Фінансовий ринок має складну структуру, а вчені порізно підходять до його структурування. Однак у частині дослідження ризиків здійснення нелегальних операцій необхідно розглядати кожен сегмент фінансового ринку (табл. 4).

Як видно з табл. 4, основні випадки шахрайства на фінансовому ринку пов'язані з маніпулюванням інформації

Таблиця 4

Види й інструменти шахрайства на фінансовому ринку, які збільшують ризики переміщення нелегальних фінансових потоків

Грошово-кредитний ринок				Ринок цінних паперів			
Банківська сфера		Небанківський сектор		Електронні організатори торгів		Традиційні організатори торгів	
Види	Інструменти	Види	Інструменти	Види	Інструменти	Види	Інструменти
Кредитне шахрайство	Навмисне банкрутство, придбання сміттєвих акцій фірм-одноденок, видача кредитів на підставних осіб	Шахрайство у кредитних спілках	Нестандартизовані кредитні угоди, ненадійний захист споживачів послуг та інвесторів	Шахрайство на ринку Форекс	Нечесна реклама, непрозорість ринку, відсутність гарантії прав інвесторів	Маніпулювання інсайдерською інформацією	Торгівля інсайдерською інформацією, порушення фідучіарних обов'язків
Махінації з платіжними картками	Виведення готівки на картки підставних осіб	Шахрайство при страхуванні життя				Інвестиційний спам на ринку акцій	Сміттєві акції
Шахрайство в інтернет-банкінгу	Викрадення коштів із рахунків клієнтів	Шахрайство в автострахуванні	Маніпулювання в оцінці збитків	Шахрайство на інших електронних платформах	Робота поза межами правового поля	Шахрайські операції з похідними фінансовими інструментами	Використання свідомо неправдивої інформації про емітентів і базис деривативів
Іпотечне шахрайство	Видача кредитів під неіснуючі забудови, маніпулювання звітністю	Шахрайство при здійсненні вексельних операцій із використанням хедж-фондів	Маніпулювання звітністю		Маніпулювання інформацією		

Джерело: сформовано автором на основі [20; 21; 23]

та недоліками регулювання. Вітчизняними вченими розробляються пропозиції щодо удосконалення регулювання фінансових ринків за рахунок зменшення асиметрії і поліпшення регуляторного інструментарію. Так, Ю. Коваленко пропонує приділити увагу підвищенню рівня інституціональної довіри [6], А. Гуменним обгрунтовано необхідність

консолідації біржової діяльності [4; 5], Ю. Ковернінська пропонує розробити додаткові заходи захисту учасників страхового ринку [29] та ін. Однак, на наш погляд, необхідно також звернутися до світового досвіду протидії шахрайству та легалізації фінансових потоків через фінансові ринки (табл. 5).

Таблиця 5

Світовий досвід законодавчих ініціатив щодо протидії шахрайству легалізації коштів на фінансових ринках

Країна	Заходи
США	Система фінансового моніторингу щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, ґрунтується на ефективному обмеженні доступу до фінансової системи для осіб, які займаються відмиванням доходів і фінансуванням тероризму; розширенні можливостей урядових органів із визначення основних організацій та системи, що використовуються для фінансування тероризму та відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом; посиленні та вдосконаленні для фінансових установ порядку реалізації заходів із метою запобігання відмиванню доходів і фінансуванню тероризму [7]
Німеччина	У німецькому кримінальному праві виник новий склад злочину – відмивання грошей, викладений у ст. 261 Кримінального кодексу, а також визначений підрозділ фінансової розвідки Німеччини, який належить до складу поліції і пріоритетними напрямками роботи якого є боротьба з легалізацією злочинних коштів [12]
Франція	Центральним органом системи запобігання легалізації кримінальних доходів і боротьби з фінансуванням тероризму є TRACFIN – підрозділ фінансової розвідки у складі Міністерства економіки, фінансів та індустрії Франції, основними підрозділами у складі якого є центр збирання інформації; відділ фінансової експертизи; оперативний відділ. TRACFIN є органом, до якого надається інформація про відкриття в банках рахунків фізичних і юридичних осіб. У законодавстві Франції не міститься вимог щодо надання інформації про фінансові операції у випадку, якщо сума фінансової операції перевищує певну межу. Ознаками для надання суб'єктами фінансового моніторингу інформації на адресу TRACFIN про фінансові операції є мотивована підозра стосовно того, що вона здійснюється з метою легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом
Італія	Законодавство Італії зобов'язує банки й інші посередницькі структури вести детальну документацію щодо валютних операцій резидентів, аби не пропустити спроби відмивання коштів. Закон Гаммавасала (1990 р.) установив кримінальну відповідальність за операції з «відмивання» і вперше у світовій практиці визначив поняття «злочинна організація типу мафія». У результаті змін у законодавстві в 1990 р. держава зобов'язана здійснювати моніторинг із виявлення та припинення спроб легалізації злочинних грошей. Система моніторингу передбачає, що переведення будь-якої суми за кордон супроводжується одночасним декларуванням доходу
Іспанія	Кримінальний кодекс (ст. 301) відносить відмивання грошей до розділу про хабарі та схожі злочини. До нього включені всі серйозні злочини з терміном тюремного ув'язнення більше трьох років. Закон про відмивання грошей включає боротьбу з доходами від організованих злочинів, тероризму, торгівлі наркотиками
Великобританія	Відмивання грошей належить до серйозних злочинів, пов'язаних із торгівлею наркотиками, тероризмом, крадіжкою і обманом, поргабуванням, шахрайством, здирством, нелегальним користуванням депозитів, шантажем. Для координації діяльності з «відмивання» злочинних капіталів у країні створена спеціалізована Об'єднана робоча група, до складу якої входять провідні діячі фінансового сектора економіки. Оперативною роботою займається Національна служба Великобританії з фінансових розслідувань, у складі якої є Бюро з валютних розслідувань

Джерело: сформовано автором

У таблиці представлено досвід країн, де система попередження шахрайства на фінансових ринках та легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом, працює найбільш ефективно. Спільними рисами досліджуваних країн є чітка визначеність правового поля, суб'єктів та об'єктів регулювання, відповідальності за порушення закону та гарантії її настання. Крім того, служби, відповідальні за протидію легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом, відповідальні за розкриття і поширення відповідної інформації, що зменшує інформаційну асиметрію на фінансових ринках.

В Україні діяльністю щодо запобігання легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом, займається Державна служба фінансового моніторингу України. Слід за-

значити, що попередження шахрайства на фінансових ринках не входить до її компетенції, а завдання щодо попередження шахрайства розпорознені між НБУ та НКЦПФР та Нацкомфінпослуг. Однак навіть інформацію щодо запобігання легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом Державна служба фінансового моніторингу практично не розкриває. На сайті є інформація про загальні типології відмивання грошей та статистичні звіти на три сторінки, які містять три неінформативних графіка [2]. Це є прикладом того, як інформаційна асиметрія збільшується внаслідок діяльності (або бездіяльності) держави. Навіть серед стратегічних напрямів розбудови системи державного фінансового моніторингу не зазначена необхідність публічності інформації:

- подальше удосконалення національного законодавства у контексті нових Рекомендацій FATF;
- впровадження в практичну і повсякденну діяльність всіх учасників національної системи фінансового моніторингу ризикорієнтованого підходу;
- удосконалення механізмів взаємодії учасників національної системи фінансового моніторингу;
- поглиблення співпраці з суб'єктами первинного фінансового моніторингу з метою удосконалення заходів з фінансового моніторингу [17].

Проте, на наш погляд, саме поліпшення системи розкриття інформації про діяльність учасників фінансового ринку сприятиме удосконаленню механізмів взаємодії учасників фінансового ринку, суб'єктів первинного моніторингу та інших економічних агентів в системі державного фінансового моніторингу.

Враховуючи специфіку становлення і розвитку фінансового ринку, особлива увага має приділятися ризикам ринку цінних паперів, інструменти якого використовуються і у шахрайських схемах і у схемах легалізації коштів. Як зазначає Л. Розинка, одним з інструментів мінімізації фінансових ризиків на фондових ринках стало юридичне введення інституту «кваліфікованого інституціонального інвестора». Такий крок був здійснений з метою мінімізації ризиків функціонування ринків капіталу та підвищення їх ефективності. Кваліфікованим інституціональним інвестором визнавалася особа, здатна адекватно оцінювати системні ризики, пов'язані з інвестиціями в ті чи інші фондові інструменти, і самостійно здійснювати операції з цінними паперами на основі таких оцінок. Статус кваліфікованого інституціонального інвестора вже законодавчо визначений у США. Кваліфікований інституціональний інвестор (Qualified Institutional Investor) має право, згідно з класифікацією Комісії з цінних паперів і бірж, брати участь у торговельних операціях з цінними паперами поряд з іншими кваліфікованими інституційними інвесторами без реєстрації цих цінних паперів у Комісії з цінних паперів і бірж США. Однак при цьому кваліфікований інституціональний інвестор повинен мати у своєму розпорядженні не менше 100 мільйонів доларів США [18].

Враховуючи те, що історія становлення та розвитку ринку цінних паперів в США налічує більше як півтора століття, то і Україні слід скористатися такими напрацюваннями. Застосування інструментів, подібних до американських, створить бар'єри на шляху входу на ринок цінних паперів недобросовісних учасників, а здійснювати шахрайські операції за вимоги мати у розпорядженні 100 млн дол. США стане просто невідгодно.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що шахрайство на фінансових ринках та легалізація коштів, зароблених злочинним шляхом, є явищами, від яких потерпають всі без виключення країни світу. Однак країни з хорошою інвестиційною репутацією та чітко визначеними стратегічними орієнтирами економічного і соціального розвитку намагаються постійно удосконалювати заходи попередження шахрайства на фінансових ринках та протидії легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом. Як свідчить досвід цих країн, недостатньо просто криміналізувати такі злочини, необхідно сприяти тому, щоб інформація про переміщення фінансових потоків на фінансовому ринку була

максимально прозорою. Крім того, регулятори фінансового ринку мають не тільки співпрацювати між собою, але і попереджати випадки уникнення покарання за шахрайські дії на фінансовому ринку або участь у схемах легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буткевич С. А. Досвід США щодо запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. 2008. Т. 21 (60). № 1. С. 68–74.
2. Державна служба фінансового моніторингу. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2017/20170126/IVkv_2016.pdf
3. Голованов Н. М. Теневая экономика и легализация преступных доходов. СПб.: Питер, 2003. 304 с.
4. Гуменний А. А., Паєнко Т. В. Чинники формування податкового потенціалу ринку цінних паперів. *Бізнес Інформ*. 2014. № 2. С. 327–331.
5. Гуменний А. А. Тенденції розвитку ринку цінних паперів та їх вплив на податковий потенціал економіки // Банківський та реальний сектор економіки: фінансово-економічні аспекти взаємодії та перспективи розвитку: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 24 березня 2015 р.). Тернопіль: Вектор, 2015. С. 35–38.
6. Коваленко Ю. Інституційна довіра у національному фінансовому секторі та система гарантування банківських депозитів. *Малий і середній бізнес (право, держава, економіка)*. 2015. № 1–2. С. 106–113.
7. Колдовський М. В. Світовий досвід боротьби з відмиванням грошей банківського сектора в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2008. № 1 (4). С. 26–32.
8. Користін О. Є. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні: монографія. Київ: ДП «Друкарня МВС України», 2009. 336 с.
9. Мамишев А. В. Ризикоорієнтований підхід до виявлення аудитором фінансових шахрайств і злочинів із відмивання грошей. *Фінанси України*. 2013. № 4. С. 80–88.
10. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: офіц. веб-сайт. URL: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
11. Науменкова С. Нові тенденції в механізмі регулювання фінансового сектору. *Вісник Національного банку України*. 2011. № 12. С. 4–12.
12. Federal Department of Justice and Police (Money Laundering Reporting Office Switzerland): offic. site. URL: http://www.ejpd.admin.ch/ejpd/en/home/themen/kriminalitaet/ref_geldwaescherei.html
13. Паєнко Т. В. Інституціоналізація фіскального регулювання фінансових потоків: [монографія]. Київ: ДКС центр, 2013. 294 с.
14. Паєнко Т. В. Оптимізація видатків бюджету: інституціональна спроможність держави та зрілість суспільства // Модернізація публічного сектору в Україні: можливості, виклики та обмеження фіскальної децентралізації: зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. семінару (Київ, 11–14 квітня 2016 р.). Київ: Аграр Медіа, 2016. С. 68–71.
15. Паєнко Т., Федосов В. Бюрократія як суспільний інститут управління державою. *Ринок цінних паперів*. 2016. № 7–8. С. 11–22.

16. Перекислов В. Е. Угрозы экономической безопасности государства в официальных документах стратегического планирования. *Вестник ИНЖЭКОНА*. 2010. № 7 (42). С. 59–67.

17. Розвиток національної системи фінансового моніторингу/Т. І. Єфіменко, С. С. Гасанов, О. Є. Користін та ін. Київ: Акад. фін. управління, 2013. С. 186–187.

18. Розинка Л. О. Місце і роль фондового ринку в сучасних макросистемах: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01. Київ, 2010. 235 с.

19. Трише Ж.-К. Реформа регулювання та нагляду у контексті фінансової кризи. *Фінансовий ринок України*. 2009. № 10 (72). С. 27–28.

20. Україна. Всесвітній огляд економічних злочинів. Кіберзлочини в центрі уваги. URL: https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/assets/gecs_ukraine_ua.pdf

21. Фрумкін К. Шахрайство та злочини у банківській сфері. URL: http://www.ufn.com.ua/analit_mat/gkr/150.htm

22. Чаричанський О. О. Предмет легалізації (відмивання) прибутків, одержаних незаконним шляхом. *Збірник наукових праць Харківського центру вивчення організованої злочинності*. 2002. Вип. 4. С. 214–224.

23. Шахрайство на фінансовому ринку: практичний посібник з протидії/за ред. В. Щещенка. Київ: Укр. агентство з фінанс. розвитку, 2011. 424 с.

24. Яковенко О. ФАТФ як міжнародний орган протидії відмиванню «брудних» грошей. *Збірник наукових праць НДФІ*. 2005. № 7. С. 25–28.

25. Arnone M., Padoan P. Anti-Money Laundering by International Institutions: A Very Preliminary Assessment // Paper presented at the Conference 'Corralling the economy of crime and money laundering: A challenge for banks and international institutions into the 21st century' (September 28–30, 2006).

26. Barnett H. C. And Some with a Fountain Pen: Mortgage Fraud, Securitization, and the Subprime Bubble // *How They Got Away with It: White Collar Criminals and the Financial Meltdown*/ S. Will, S. Handelman, D. Brotherton (eds.). New York: Columbia University Press, 2013. P. 104–129.

27. Basel Committee on Banking Supervision. URL: <http://www.bis.org/bcbs/history.htm>

28. Giroux G. *Accounting Fraud: Maneuvering and Manipulation, Past and Present*. New York: Business Expert Press, 2014.

29. Koverninska Yu., Paientko T. Directions of optimization of the financial flows allocation involving financial intermediaries. *Independent Auditor*. 2016. № 15 (1). С. 23–28.

30. Schneider F., Williams C. *The shadow economy*. London: IEA, 2013.

31. Unger B., Rawlings G. *Competing for Criminal Money*, Tjalling C. Koopmans Institute Discussion Series, 2005. nr: 05-26.

32. Web Money Transfer – the Global Settlement System and Environment for Online Business Activities: System Statistics years 2001–2012. URL: <http://www.wmtransfer.com/eng/about/statistics/index.shtml>

REFERENCES

Arnone, M., and Padoan, P. "Anti-Money Laundering by International Institutions: A Very Preliminary Assessment" *Corralling the economy of crime and money laundering: A challenge for banks and international institutions into the 21st century*, 2006.

Butkevych, S. A. "Dosvid SSHA shchodo zapobihannia ta protydii lehalizatsii dokhodiv, odержanykh zlochynnym shliakhom"

[The experience of the USA on prevention and counteraction to legalization of proceeds of crime]. *Uchenyye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V. I. Vernadskogo* vol. 21 (60), no. 1 (2008): 68-74.

Barnett, H. C. "And Some with a Fountain Pen: Mortgage Fraud, Securitization, and the Subprime Bubble" In *How They Got Away with It: White Collar Criminals and the Financial Meltdown*, 104-129. New York: Columbia University Press, 2013.

"Basel Committee on Banking Supervision" <http://www.bis.org/bcbs/history.htm>

Charychanskyi, O. O. "Predmet lehalizatsii (vidmyvannia) prybutkiv, odержanykh nezakonnym shliakhom" [The subject of legalization (laundering) of income obtained by illegal means]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho tsentru vyvchennia orhanizovanoi zlochynnosti*, no. 4 (2002): 214-224.

Derzhavna sluzhba finansovoho monitorynhu. http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2017/20170126/IVkv_2016.pdf

Federal Department of Justice and Police (Money Laundering Reporting Office Switzerland): offic. site. http://www.ejpd.admin.ch/ejpd/en/home/themen/kriminalitaet/ref_geldwaescherei.html

Frumkin, K. "Shakhraistvo ta zlochyny u bankivskii sferi" [Fraud and crimes in the banking sector]. http://www.ufn.com.ua/analit_mat/gkr/150.htm

Golovanov, N. M. *Tenevaya ekonomika i legalizatsiya prestupnykh dokhodov* [The shadow economy and legalization of criminal incomes]. St. Petersburg: Piter, 2003.

Giroux, G. *Accounting Fraud: Maneuvering and Manipulation, Past and Present* New York: Business Expert Press, 2014.

Humennyi, A. A. "Tendentsii rozvytku rynku tsinnykh paperiv ta yikh vplyv na podatkovyi potentsial ekonomiky" [Trends in the development of the securities market and their impact on tax potential of the economy]. *Bankivskiy ta realnyi sektor ekonomiky: finansovo-ekonomichni aspekty vzaiemodii ta perspektyvy rozvytku*. Ternopil: Vektor, 2015. 35-38.

Humennyi, A. A., and Paientko, T. V. "Chynnyky formuvannia podatkovoho potentsialu rynku tsinnykh paperiv" [Factors of formation of the tax potential of the securities market]. *Biznes Inform*, no. 2 (2014): 327-331.

Korystin, O. Ye. *Vidmyvannia koshtiv: teoretyko-pravovi zasady protydii ta zapobihannia v Ukraini* [Money laundering: theoretical and legal bases of counteraction and prevention in Ukraine]. Kyiv: Drukarnia MVS Ukrainy, 2009.

Kovalenko, Yu. "Instytutsiina dovira u natsionalnomu finansovomu sektori ta systema harantuvannia bankivskykh depozytiv" [Institutional trust in the national financial sector and the system of guaranteeing of Bank deposits]. *Malyi i serednii biznes (pravo, derzhava, ekonomika)*, no. 1-2 (2015): 106-113.

Koldovskyi, M. V. "Svitovyi dosvid borotby z vidmyvanniam hroshei bankivskoho sektora v suchasnykh umovakh hlobalizatsii finansovykh ryнкiv" [The world experience of combating money laundering in the banking sector in modern conditions of globalization of financial markets]. *Yevropeyskyi vektor ekonomichnoho rozvytku*, no. 1 (4) (2008): 26-32.

Koverninska, Yu., and Paientko, T. "Directions of optimization of the financial flows allocation involving financial intermediaries" *Independent Auditor*, no. 15 (1) (2016): 23-28.

Mamyshev, A. V. "Ryzykooorientovanyi pidkhid do vyavlennia audytoramy finansovykh shakhraistv i zlochyniv iz vidmyvannia hroshei" [Ristorane approach to the identification by the auditors of financial fraud and crimes for money laundering]. *Finansy Ukrainy*, no. 4 (2013): 80-88.

Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy: ofits. veb-sait. <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

Naumenkova, S. "Novi tendentsii v mekhanizmi rehuliuвання finansovoho sektoru" [New trends in regulation of financial sector]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 12 (2011): 4-12.

Paientko, T. V. *Instytsionalizatsiia fiskalnoho rehuliuвання finansovykh potokiv* [The institutionalization of fiscal regulation of financial flows]. Kyiv: DKS tsentr, 2013.

Paientko, T. V. "Optymizatsiia vydatkiv biudzhetu: instytutsionalna spromozhnist derzhavy ta zrilist suspilstva" [Optimization of budget expenditures: institutional capacity of the state and the maturity of the society]. *Modernizatsiia publichnoho sektoru v Ukraini: mozhlyvosti, vyklyky ta obmezhenia fiskalnoi detsentralizatsii*. Kyiv: Ahrar Media, 2016. 68-71.

Paientko, T., and Fedosov, V. "Biurokratia yak suspilnyi instytut upravlinnia derzhavoiu" [The bureaucracy as a public institution of government]. *Rynok tsinnykh paperiv*, no. 7-8 (2016): 11-22.

Perekislov, V. E. "Ugrozy ekonomicheskoy bezopasnosti gosudarstva v ofitsialnykh dokumentakh strategicheskogo planirovaniya" [Threats to the economic security of the state in the official documents of strategic planning]. *Vestnik INZhEKONA*, no. 7 (42) (2010): 59-67.

Rozyuka, L. O. "Mistse i rol fondovoho rynku v suchasnykh makrosystemakh" [The place and role of the stock market in modern macro-systems]. *dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.01*, 2010.

Shakhraistvo na finansovomu rynku: praktychnyi posibnyk z protydii [Fraud in the financial market: a practical guide to counter]. Kyiv: Ukrainske ahentstvo z finansovoho rozvytku, 2011.

Schneider, F., and Williams, C. *The shadow economy* London: IEA, 2013.

Trishe, Zh.-K. "Reforma rehuliuвання ta nahliadu u konteksti finansovoi kryzy" [Reform of regulation and supervision in the context of the financial crisis]. *Finansovyi rynok Ukrainy*, no. 10 (72) (2009): 27-28.

"Ukraina. Vsesvitnii ohliad ekonomichnykh zlochyniv. Kiberzlochyny v tsentri uvahy" [Ukraine. World review of economic crimes. Cybercrime in the spotlight]. https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/assets/gecs_ukraine_ua.pdf

Unger B., Rawlings G. *Competing for Criminal Money*, Tjalling C. Koopmans Institute Discussion Series, 2005. nr: 05-26.

"Web Money Transfer - the Global Settlement System and Environment for Online Business Activities: System Statistics years 2001-2012" <http://www.wmtransfer.com/eng/about/statistics/index.shtml>

Yakovenko, O. "FATF yak mizhnarodnyi orhan protydii vidmyvanniu «brudnykh» hroshei" [The FATF, as an international body for combating money laundering «dirty» money]. *Zbirnyk naukovykh prats NDFI*, no. 7 (2005): 25-28.

Yefymenko, T. I. et al. *Rozvytok natsionalnoi systemy finansovoho monitorynhu* [The development of the national system of financial monitoring]. Kyiv: Akademiia finansovoho upravlinnia, 2013.